

СКЛАДОВІ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

**КОРОЛЬОВА Т.С., к.е.н., ст.н.сп. НДЧ,
Одеський державний економічний університет**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічне зростання держави у XXI столітті може відбуватися лише за умов орієнтації на інноваційний шлях розвитку. Одним із головних носіїв інноваційної спроможності нації виступають вищі навчальні заклади, які не можуть знаходитися осторонь процесів, що відбуваються у суспільстві. Крім того, в результаті соціально-економічної кризи попередніх років, наслідком якої було значне скорочення державного фінансування освіти, вищі навчальні заклади стали на шлях комерціалізації і для виживання звернулися до інноваційної діяльності з метою одержання додаткових джерел фінансування. В той же час слід зауважити, що інноваційна діяльність не тільки покращує фінансово-матеріальне положення університетів, а й сприяє більш якісному виконанню основної місії – поєднання науки і освіти.

Інноваційна діяльність ВНЗ є обов'язковою складовою інноваційної політики держави, тому що ефективна співдружність "виробництво – університети" значно більш продуктивне, ніж створення нових компаній для інноваційної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Сьогодні, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, відсутнє єдине розуміння категорій "інновація", "інноваційна діяльність", зокрема у галузі освіти. Поняття "інноваційна діяльність" походить від категорії "інновація", що означає нововведення. Родоначальник терміну "інновація" австрійський вчений Д.Шумпетер визначав її як "комерціалізацію усіх нових здобутків, а саме: застосування нових матеріалів і компонентів; введення нових процесів;

відкриття нових ринків; введення нових організаційних форм” [1, с. 23]. Багато вчених, таких як Б.Твісс, М.І.Лапін, О.І. Прігожин, В.П. Соловійов трактують поняття “інновація” як процес опанування нового засобу, комплексну діяльність щодо створення, освоєння, використання і розповсюдження новинок.

Сучасні автори дають інші визначення. Так, Ю.П.Морозов вважає, що “інновація це прибуткове використання нових видів матеріалів, нових технологій, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного та іншого характеру” [2, с. 6]. А.А.Трефилова і І.А.Коршунов визначають інновацію як “процес введення нових методів в організацію та виконання господарської діяльності” [3, с. 85], Б.Санто – що “інновація це створення та реалізація конкурентоспроможних технологічних переваг” [4, с. 6].

Окремі автори під інноваційною діяльністю розуміють суто комерційну діяльність, пов’язану з одержанням нових знань і передачею їх іншим учасникам ринку, тобто різновидність підприємницької діяльності [5, с. 62]. У більшості ж авторів панує думка, що інноваційна діяльність - це відносини, що виникають у процесі створення та впровадження інновацій від зародження ідеї до її освоєння у виробництві. Аналіз показує, що у загальному вигляді йдеться про поєднання науково-творчої діяльності з комерціалізацією її результатів, тобто під інноваційною діяльністю треба розуміти діяльність по створенню та впровадженню у виробництво науково-творчої думки.

Мета дослідження. Для розвитку вищої освіти важливим є визначення категорії "інноваційна діяльність", у першу чергу, у сфері вищої школи. У цьому ланцюзі відносин, на нашу думку, відсутня дуже важлива ланка, а саме процес передачі нових ідей та знань, який відбувається в освіті. Постає питання про визначення категорії "інноваційна діяльність у вищій освіті".

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на широке використання цього поняття та існування значної кількості фахових робіт із загальної теорії інновацій, доки що немає єдиної концепції освітньої інноватики. Тобто, актуальними вимогами розвитку освітянської галузі стає потреба провести

теоретико-методологічні дослідження інноваційних процесів вищої освіти. Мотивацією для створення теорії освітньої інноватики є також загострення суперечності між фундаментальними науковими знаннями і складністю їх практичного використання, між фазою створення нового наукового знання і його впровадженням як інноваційного. Вважаємо, що така теорія дасть змогу пояснити зв'язок теорії і практики освітньої діяльності, органічно об'єднати процеси створення і впровадження новацій.

Ця проблема набуває особливого значення для України у період реформування вищої освіти у зв'язку з входженням країни до європейського освітнянського простору. Структура вищої освіти України розбудована відповідно до структури освіти розвинених країн світу, яка визначена ЮНЕСКО та ООН і охоплює 951 вищий навчальний заклад I – IV рівнів акредитації (училища, технікуми, коледжі, інститути, академії, університети). Серед них 769 – державної та комунальної форм власності, 202 – приватні вищі навчальні заклади. Статус національного мають 82 університети та академії. Загалом у ВНЗ навчаються 2708,8 тис. студентів, що у розрахунку на 10 тис. населення становило 578 осіб [6, с. 446].

Вступаючи до Болонського процесу, Україна прийняла на себе зобов'язання з реорганізації вищої освіти у напрямках забезпечення її привабливості та доступності, переходу до європейських стандартів навчання та підвищення якості, розширення мобільності студентів та забезпечення працевлаштування випускників. На жаль, у нас майже відсутні власні практичні нароби щодо створення інноваційних університетів. Діяльність Українсько-канадського бізнес-центру у Івано-Франківську, бізнес-інкубаторів при «Львівській політехніці» та Харківському політехнічному університеті не впливають суттєво на технології освіти в країні.

На думку більшості науковців, які займаються цією проблемою, інноваційна діяльність у сфері вищої освіти це створення та впровадження інноваційних освітнянських технологій, що представляють собою нові якісно удосконалені технології, методи та форми навчання [7, с. 24]. Тобто під

інновацією освіти слід розуміти будь-яку новацію, спрямовану на удосконалення навчального процесу. Погоджуючись в цілому з такою позицією, ми вважаємо необхідним дати деякі уточнення. Перш за все постає питання теоретичного та практичного сенсу: що вважати інновацією в освіті – наявність нових програм, курсів і процес навчання з використанням новітніх технологій, удосконалених засобів викладання, сучасної інформаційної бази, чи може результатом освітянської діяльності – фахівця, який відповідає сучасним вимогам ринку праці. Визначеність у цьому питанні дозволить розв'язати інше – який університет вважати інноваційним, наприклад, при проведенні акредитації. Отже необхідно чітко визначитися, в чому полягає результат інноваційної діяльності в університеті – у процесі передачі нових знань, ідей з використанням сучасних технологій викладання, чи у задоволенні потреб суспільства у сучасних спеціалістах.

Вищі навчальні заклади на сучасному етапі є не тільки центрами підготовки фахівців, але ще й центрами інноваційної діяльності. Вузівська наука, органічно поєднується з навчальним процесом, відіграє важливішу роль у підвищенні якості підготовки фахівців, вона представляє дві сторони єдиного процесу збереження і відтворення фахівців вищої кваліфікації, має специфічні відмінності від академічної та галузевої науки. Ця особливість, перед усім, полягає у тому, що у вищій школі процес передачі студентам нових знань, отриманих у результаті наукових досліджень, відбувається ще до отримання кінцевих результатів наукового пошуку.

Конструктивна політика в області розробки та впровадження новацій у вищій школі повинна системно задавати напрямок збиранню інформації та розробці пропозицій, що призводить до пошуку маркетингових можливостей і визначає перспективні напрямки. Інтенсивний розвиток інноваційних процесів принципово змінює стратегію управління ними, оскільки стихійність, непослідовність і непрофесійність дискредитують ідею ефективної інноватики, гальмують її розвиток і впровадження в освітню практику. Очевидно, що локальні інноваційні перетворення не можуть дати позитивного результату.

На нашу думку, інноваційна система вищого навчального закладу – це організаційно-управлінський механізм з розробки та впровадження новацій для підвищення його конкурентоспроможності [9-24]. Її метою є визначення і реалізація перспективних напрямків діяльності у двох відносно самостійних, проте взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих аспектах діяльності вищого навчального закладу:

- розробка і впровадження нових технологій освіти та удосконалення існуючого процесу освіти загалом;
- підвищення ефективності наукової і науково-дослідної діяльності.

Для формування інноваційної системи вищого навчального закладу необхідно розробити наукове підґрунтя, а саме: концепцію – зміст інноваційної політики, цілі, види, категорії, принципи, закономірності, чинники впливу на нововведення, а також методологію як сукупність організаційного, кадрового, фінансового, інформаційного забезпечення в управлінській моделі системних новацій.

Можна запропонувати такий зміст інноваційних процесів у вищих навчальних закладах: 1) теорія створення освітніх і наукових інновацій; 2) методологія сприйняття, оцінки та інтерпретації освітніх і наукових інновацій; 3) технологія застосування освітніх і наукових інновацій [8, с. 42].

Механізм реалізації інноваційної політики вищого навчального закладу передбачає:

- розробку планів і програм інноваційної діяльності;
- спостереження за ходом впровадження інновації;
- експертизу проектів розробки інновації;
- координацію інноваційної діяльності у функціональних підрозділах;
- забезпечення фінансовими і матеріально-технічними ресурсами;
- кадрове забезпечення процесів інновації;
- створення відділу для комплексного рішення інноваційних проблем від постановки цілі і до впровадження інновацій.

Мету використання інновацій у діяльності вищого навчального закладу можна визначити таким чином:

- пошук і впровадження нових технологій освіти для забезпечення найбільшої її якості;
- розробка та удосконалення існуючого механізму проведення наукових досліджень і технологічних розробок у вищій школі;
- підготовка навчального і наукового процесів для впровадження нововведень;
- закріплення новітніх технологій шляхом постійного підвищення якості і розширення мережі послуг освіти.

Головне в інноваційній політиці вищого навчального закладу – формування мети розробки інновації, визначення терміну її проведення, оцінка результатів, скорочення термінів впровадження нових освітніх технологій. Запропонований алгоритм формування інноваційної політики вищого навчального закладу наведений на схемі 1.

Інноваційним процесам у вищих навчальних закладах притаманні дві суперечності. Перша – невідповідність між тим, що є та тим, що потрібно і бажано. Друга – між необхідністю обмеження термінів впровадження інновацій та зростаючим обсягами нововведень. Диференціація наукового знання, його подвоєння кожні п'ять-десять років потребують постійного оновлення, впровадження нових технологій та удосконалення менеджменту.

Прийнято виділяти наступні закономірності, за якими розвиваються інновації в системі вищої освіти. Перша – незворотна дестабілізація інноваційно-освітнього середовища. Інноваційний процес вносить незворотні зміни в усталене соціально-економічне середовище, проблематизуючи його. Це призводить до руйнації цілісних уявлень про природу освітніх або економічних процесів, їх керованість. У нового завжди є противники, які через психологічні, соціально-економічні чи організаційно-управлінські причини не сприймають нововведення. До того ж, чим ґрунтовніша інновація, тим імовірнішою буде дестабілізація, яка може торкатися інноваційного середовища різного типу –

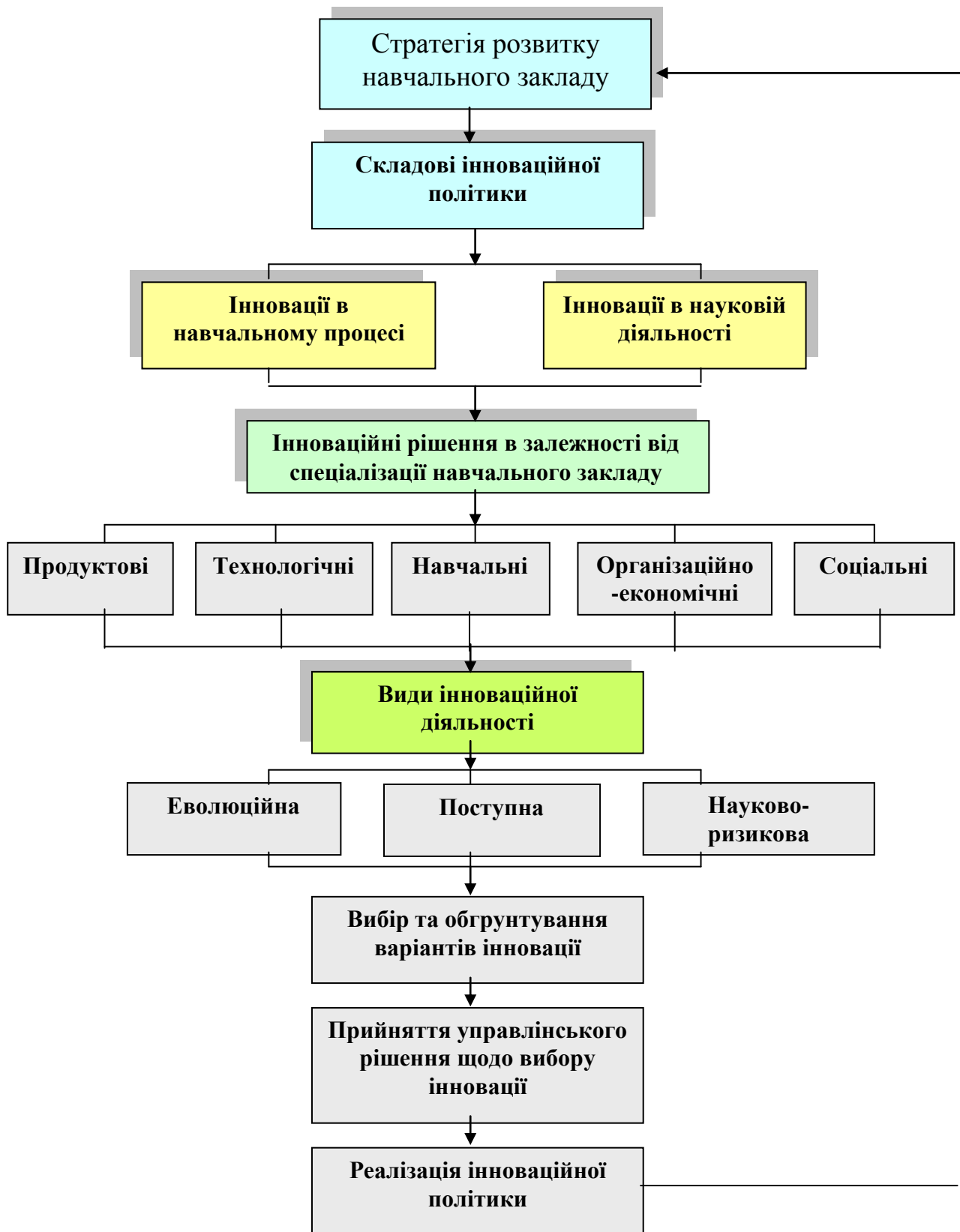

Схема 1. Запропонований алгоритм формування інноваційної політики вищого навчального закладу

теоретичного, дослідницького, комунікативного чи практичного. Друга – фінальна реалізація інноваційного процесу, згідно з якою життєздатні інновації

в освіті з часом стихійно або свідомо реалізуються. Третя – кожна освітня інновація має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення і практичної дії. В цьому розумінні вона приречена на рутинізацію, тобто перехід до стереотипу – бар'єру на шляху реалізації прогресивних інновацій освіти. Четверта – повторне відродження за нових умов. Для системи освіти це характерна особливість. Тому такого виду інновації викликають протидію, оскільки освітяни мають їх за “добре відомі” наукові знання.

Таким чином, можна визначити, що методологія впровадження нововведень у вищій школі базується на таких принципах:

- створення соціальних, психолого-педагогічних, матеріальних, економічних умов для розвитку інновацій вищої освіти;
- розвиток інтелектуальної, дослідницької діяльності, як основної детермінанти сучасної методики організації наукового та навчального процесу вищої школи з метою удосконалення та підвищення якості підготовки;
- залучення до інноваційного процесу викладачів, науковців, студентів та стимулювання учасників цього процесу до пошуково-творчої та новаторської діяльності;
- використання інновацій у навчально-виховному процесі.

Висновки і перспектива подальших досліджень у даному напрямі. Під час здійснення і розповсюдження інновацій у сфері вищої освіти формується та розвивається сучасна освітня система – глобальна система відкритого, гнучкого, індивідуалізованого, безперервного створення та накопичення знання. Ця система уявляє собою єдність навчальних технологій у сфері освіти та наукових досягнень. Порівняння і зіставлення різних теоретичних ідей, прикладних досліджень та розробок і добір кращих варіантів розвитку науково-дослідної роботи та діяльності ВНЗ в цілому, є сутністю формування інноваційної системи вищого навчального закладу. Подальші дослідження у цьому напрямі дозволять не тільки визначити орієнтири, але й розробити конкретну програму рішення найважливіших науково-навчальних проблем вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития [Текст] / Шумпетер Й. – М.: Прогресс, 1987. – 523 с.
2. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент [Текст] / Морозов Ю.П. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 416 с.
3. Трефилова А.А., Коршунов И.А. Современный инновационный менеджмент [Текст] / А.А. Трефилова, И.А. Коршунов // Инновации. – 2003. – № 2-3. – С. 77–86.
4. Санто Б. Инновации как средство экономического развития [Текст] / Санто Б. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
5. Волынская М. В. Инновационное законодательство и гражданское право: проблемы соотношения [Текст] / М. В. Волынская // Журнал российского права. – 2005. – № 1. – С. 61–65.
6. Статистичний щорічник України за 2006 рік – Одеса: ГУ статистики в Одеській обл., 2007. – 534 с.
7. Кванина В.В. Инновации: определимся с понятиями [Текст] / В. В. Кванина // Администратор образования. – 2007. – № 1. – С. 23–27.
8. Савельев А. Инновационное высшее образование [Текст] / А. Савельев // Высшее образование в России. – 2001. – № 6. – С. 42–46.
9. Корольова, Т. С. Сучасні тенденції розвитку потенціалу наукових підрозділів вищих закладів освіти [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2000. – Вип. 6. – С. 268-272.
10. Підгорний, А. З. Теорія статистики : навчальний посібник / А. З. Підгорний. – Одеса : ОДЕУ, 2001. – 150 с.
11. Корольова, Т. С. Деякі методичні питання фінансування вищої освіти в Україні [Текст] / А. З. Підгорний, Т. С. Корольова. // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 54-57.
12. Корольова, Т. С. Аналіз динаміки структурних змін наукових кадрів [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2002. – Вип. 11. – С. 231-234.

13. Корольова, Т. С. Аналіз окремих чинників регулювання наукової сфери [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2003. – Вип. 14. – С. 137-142.

14. Корольова, Т. С. Методи оцінки ефективності науково-дослідних робіт [Текст] / В. А. Карпов, Т. С. Корольова, Т. В. Павлова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2004. – Вип. 16. – С. 83-89.

15. Корольова, Т. С. Науковий потенціал як фактор розвитку підприємницької діяльності [Текст] / Т. С. Корольова // Экономика Крыма. – Симферополь : ТНУ, НАПКС. – 2005. – № 15. – С. 25-29.

16. Корольова, Т. С. Методика оцінки ефективності науково-дослідних робіт : метод. рекомендації / В. А. Карпов, Т. С. Корольова, А. З. Підгорний – Одеса : ОДЕУ, 2005. – 19 с.

17. Підгорний, А. З. Методика розрахунку індексів економічного розвитку регіонів : метод. посібн. / А. З. Підгорний, Т. В. Уманець – Одеса : ОНЕУ, 2005. – 17 с.

18. Корольова, Т. С. Ефективність використання наукового потенціалу вищого навчального закладу [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2007. – Вип. 29. – С. 93-96.

19. Корольова, Т. С. Особливості інноваційних процесів у сфері вищої освіти [Текст] / Т. С. Корольова // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Вип. 2 (15) : Економічні науки. – Чернівці : Технодрук. – 2009. – С. 78-84.

20. Корольова, Т. С. Вікова структура вчених – чинник розвитку наукового потенціалу [Текст] / Т. С. Корольова // Управління в освіті : Тези доповідей Всеукраїнської наук. - практич. конф. Львів, 21-23 квітня 2003 р. : тези доповіді – Львів : ДЦ МОНУ, 2003. – С. 30.

21. Королева, Т. С. Научные кадры как составляющая инновационного развития экономики [Текст] / А. З. Подгорный, Т. С. Королева // Подготовка научных кадров высшей квалификации в условиях инновационного развития экономики. Региональные, межрегиональные и международные аспекты :

Матер. Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 30 мая - 1 июня 2007 г. – Минск : ГУ «БелИСА», 2007. – С. 61-64.

22. Корольова, Т. С. Бюджет витрат часу на НДР – складова інноваційної системи ВНЗ [Текст] / Т. С. Корольова // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення : Матер. III Міжнародної наук.-практ. конф. Ялта, 4-6 жовт. 2007 р. – Т. II. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2007. – С. 235-236.

23. Korolevová, T. Inovační součást rozvoji oblasti vědy na vysoké škole na Ukrajině / T. Korolevová / «Management inovací v teorii, praxi a ve výuce : Inovace výuky inovací». – Praha, 2008. – S. 30-33.

24. Підгорний, А. З. Система національних рахунків : навчальний посібник. / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко. – Одеса : ОДЕУ, 2009. – 121 с.